

Cocreare òpera

Orientacions del
projecte Traction

co reimagining opera with
art communities & technology

Contingut

Pròleg	5
Per què cocrear òpera?	7
Per què preocupar-se per l'òpera?	9
El futur de l'òpera és inclusiu	10
Fer que l'òpera importi	12
L'experiència de Traction	15
Més enllà de l'òpera comunitària	18
Per què cocreació?	20
Què és la cocreació?	22
L'espectre de la cocreació	24
Òpera i noves tecnologies	28
Cocreació a les òperes de Traction	30
Tres òperes exploratòries	33
<i>'La Gata Perduda'</i>	34
<i>'O Tempo (Somos Nós)'</i>	40
<i>'Out of the Ordinary' / 'As an nGnách'</i>	46
Noves maneres de fer òpera	53
Nous processos	56
Noves narratives	58
Noves formes	60
Noves estètiques	62
Aprendre de l'experiència	65
Convertir l'experiència en principis	66
Principis de la cocreació	71
Apèndixs	87
El projecte Traction	88
Agraïments	89
Notes	90

Pròleg

La diversitat social i cultural és manifesta en totes les nostres vides, la nostra alimentació, els nostres mitjans de comunicació, la nostra literatura, cada vegada més en cada generació. El món està canviant. S'ha enriquit. En aquesta època de renaixement, l'òpera, el nostre art que pretén ser universal, té la seva millor oportunitat de demostrar aquesta capacitat als que estan a la seva porta.

L'òpera és un esforç compartit. Quan es crea un espai compartit, com a principi bàsic i missió primordial, aquest valora i protegeix la diversitat. Tant amb fons públics com privats, o fins i tot sense finançament, tota òpera és cocreada. Tota òpera és òpera comunitària, la qüestió és, de quina comunitat?

Mentre els algoritmes de les xarxes socials ens divideixen en tribus i espais, l'esforç artístic sovint es veu dividit o reduït per infraestructures institucionals i valors, Traction ha explorat un espai "què passaria si...?". Què passaria si l'homogeneïtat de propòsits, la generositat, el valor cívic i el servei fossin la clau per desbloquejar la nostra creativitat i la nostra missió principal? Què passaria si, en temps de divisió, la universalitat de l'òpera i la seva titularitat pública poguessin ser els espais més valuosos que nosaltres com a artistes, com a ciutadans, poguéssim compartir i explorar en aquests moments? Obrir les portes. L'òpera com a innovadora.

Més enllà de les tres obres noves que es detallen aquí, aquest enfocament es pot aplicar al cànon: ho veiem en Birmingham, amb obres tan variades com Wagner, Stockhausen i Mussorgsky.

Traction és una contribució valuosa a la nostra pràctica. Però, al final, el nostre repte és renovar els espais protegits, la missió, els models de negoci, les arquitectures institucionals i els comportaments propis de l'òpera en un món de canvi constant. La cocreació és un recurs poderós en aquesta tasca.

Richard Willacy Director general
Birmingham Opera Company

Per què preocupar-se per l'òpera?

La cultura prospera quan la gent se'n preocupa, i se'n preocupen perquè la cultura els delecta, els intriga, els inspira i els mou. Els parla.

Encara passa això en l'òpera? Hi ha gent a la qual els encanta l'òpera, però n'hi ha que no li donen gaire importància. Les seves històries, el seu estil i la seva llengua els semblen antiquats i llunyans; potser la perceben com a cara i poc acollidora. L'òpera és encara una pedra angular de cultura europea, però és fàcil passar-la de llarg sense donar-li una ullada.

No ha de ser així. L'òpera —drama cantat— ha anat canviant des que es va inventar. De fet, la invenció és al seu cor: instruments i orquestres nous, històries i estètica noves, i maquinàries d'espectacle noves. L'òpera sempre ha estat al capdavant de la creació, tot i que de vegades ho oblidi en la seva còmoda maduresa.

L'òpera canvia perquè el món canvia. Avui, Europa en reconeix la diversitat històrica i renovadora. Els seus habitants no viuen ni treballen com els seus avis, ni pensen com els seus pares. La tecnologia digital és una segona naturalesa, i la gent crea i comparteix històries en una cultura nova. L'òpera els pot parlar, els ha de parlar, i això també vol dir canviar, redescobrir l'esperit d'invenció que dona vida a l'art. Llavors, a tothom l'importaria l'òpera.

“Si volem que les coses continuïn sent com són, han de canviar.”

Giovanni Di Lampedusa¹

El futur d'òpera és inclusiu

L'òpera pot canviar de dues maneres: en com es crea i en qui participa en la seva creació.

La primera classe de canvi és familiar. A l'òpera li encanta la innovació tant com la tradició, i sempre s'ha adaptat a les noves tecnologies. Gluck i Wagner van ser revolucionaris: ara són pilars de la convenció. Amb les noves eines digitals, des de les xarxes socials fins a realitat virtual, la qüestió no és si es pot, sinó com. Les tres òperes exploratòries de Traction es van cocrear conjuntament utilitzant tecnologia digital innovadora de maneres diferents, però sempre amb l'objectiu de crear i interpretar òpera junts.

“Els vells revolucionaris musicals no moren mai, només s'integren a les principals institucions”

Ted Giola²

El segon canvi és més profund i més difícil. Es tracta d'obrir l'òpera a tothom, o almenys a tothom que estigui interessat a participar-hi. En les últimes dècades, les companyies d'òpera han fet molt per facilitar l'accés a l'òpera: preus reduïts, llenguatge familiar i altres mesures d'accés han ajudat a atreure públic nou.

Ara, és el moment d'incorporar-hi creadors nous.

Mitjançant la cocreació —la col·laboració d'artistes professionals i no professionals— l'òpera descobreix idees noves, històries noves, intèrprets nous i, en última instància, defensors nous. En obrir de bat a bat les portes de l'estudi d'assaig i el taller, així com les de l'auditori, els teatres d'òpera poden transformar la seva oferta al públic i, amb això, la seva relació amb societat.

Juntament amb la SAMP, els reclusos van crear l'òpera comunitària.

O Tempo (Somos Nós)

I el millor de tot és que la cocreació pot ser tan artísticament emocionant i socialment transformadora com l'òpera. Les seves produccions són diferents de les creades exclusivament per professionals, però aspiren a estàndards d'excel·lència igualment alts. No hi ha res digne en la cocreació, res avorrit, tret que s'estigui fent malament.

L'òpera sempre ha tingut un esperit revolucionari. La cocreació pot ajudar a fer que això avui prosperi, mentre que les noves tecnologies poden fomentar la innovació i la inclusió.

Fer que l'òpera importi

“No hi ha hagut mai un moment millor per ser amant de les arts com ara. Mozart no va escoltar mai res de Bach. Nosaltres ho podem escoltar tot de tots dos. Brahms va quedar tan fascinat per Carmen que en va veure vint representacions, però va haver de comprar vint entades d'òpera per fer-ho.”

Clive James³

L'art és al centre de vida social, cultural i econòmica. No hi ha hagut mai tants teatres, museus i galeries, tants creadors de cinema i mitjans de comunicació, tants músics i escriptors... en resum, tant d'art i cultura. No tota és bona (ho ha estat alguna vegada?), però la nostra necessitat i desig de cultura a les nostres vides és evident.

L'art és un plaer i un consol, un company a la vida. També és un mirall en què trobem i definim els nostres valors. Ens ajuda a explorar la nostra identitat i creences, i les dels altres. Quan els sistemes familiars de significat, inclosos la religió i la política, tenen menys arrelament en molta gent, la cultura és on podem donar sentit a la vida i entendre la nostra experiència.

L'òpera pot tenir un paper tan important en aquest procés com qualsevol altre art, i l'ha de tenir. Els seus recursos artístics i el seu poder emotiu l'han convertit en una força radical en el passat. No hi ha cap motiu perquè decaigui a l'àtic de vida contemporània com una herència no desitjada.

La gent es preocuparà per l'òpera quan aquesta es preocupi per la gent. En la cocreació tothom importa; tothom pot contribuir al procés artístic. Les històries que sorgeixen i les maneres d'explicar-les són noves i diferents, però tothom hi té cabuda. Les òperes cocreades que es presenten aquí parlen d'experiències universals de manera que inclouen el públic i les seves preocupacions.

Cocrear òpera d'aquesta manera no significa que abandonem les produccions convencionals, o que ens allunyem de Mozart o de Puccini. Significa que també obrim les narratives de l'òpera per parlar de diversitat o de canvi climàtic o d'altres matèries que no preocupaven gaire al segle XIX. N'ampliem el format per donar cabuda a tecnologies i tècniques que llavors no existien. N'enriquim l'estètica amb estils i cultures nous. Fem que l'òpera importi dinamitzant-la amb les nostres idees i sentiments, des d'aquest temps i lloc.

“És un barri indomable, però resisteix els embats del destí. Totes les aigües del món hi fan parada, un caos fet de vida arplegada. Ben amunt l'empenta veïnal, som la gent, som del Raval.”

Victoria Szpunberg, *La Gata Perduda*

Taller a Dublín amb adolescents de la Irlanda rural i adults de Tallaght

*Out of the Ordinary /
As an nGnách*

Traction va ser un projecte d'investigació per explorar com les noves eines digitals podien donar suport a la cocreació d'òperes noves amb comunitats de Barcelona, Portugal i Irlanda. Entre el 2020 i el 2022, el consorci d'artistes i investigadors Traction va treballar en la cocreació, la inclusió social, les tecnologies digitals i l'aprenentatge. El projecte va ser finançat per Horitzó 2022, el Programa de Recerca i Innovació de la UE mitjançant l'acord de subvenció núm. 870610.

www.traction-project.eu

Més enllà de l'òpera comunitària

Els cantants aficionats sempre han actuat amb músics professionals, en òpera i oratoris, i alguns ho fan al nivell més alt. Més recentment, les òperes comunitàries també s'han popularitzat, tot i que el terme s'aplica a coses diferents.

Per a alguns significa la participació d'artistes aficionats, com a *Noye's Fludde* de Britten, però en mans d'un compositor com Jonathan Dove, la comunitat pot tenir una part més central en la concepció i la interpretació.

A l'Europa de la postguerra, quan el finançament públic es va començar a fer servir per donar suport a la música clàssica i a altres arts d'elit, es va establir una política de democratització cultural. El seu objectiu era posar les arts a l'abast de tota la població per garantir que els concerts, les obres de teatre i les exposicions tinguessin una àmplia difusió i fossin assequibles. Els programes educatius, també denominats *de mediació cultural*, es van posar en marxa per fer més accessibles les arts finançades amb fons públics. L'òpera comunitària és una altra expressió d'aquest ideal, que va més enllà de convidar la gent a participar directament en les representacions.

Tot i que de vegades s'encarreguen obres noves, l'òpera comunitària acostuma a implicar gent no-professional en la representació d'una obra de repertori, planificada i dirigida per artistes professionals. Hi ha bones raons per fer-ho. Cantar Mozart o Puccini és extremadament difícil. Convidar algú que no té els recursos vocals o l'experiència per fer-ho en públic és probable que el porti al fracàs. Així doncs, l'òpera comunitària acostuma a tenir aficionats que canten en cor i cantants professionals per als papers principals, una pràctica habitual en les representacions del *Messiah* de Händel. L'òpera comunitària pot produir experiències meravelloses tant per al públic com per als intèrprets, però també corre el risc de reforçar les mateixes normes socials que vol enderrocar. Els artistes professionals són el centre d'atenció, els personatges que importen, mentre que els no-professionals es converteixen en un grup sense agència i sense gaire individualitat.

A la presó de joves de Leiria, els interns actuaven amb els seus familiars en els moments clau de l'òpera.

O Tempo (Somos Nós)

Per d'això, des dels anys seixanta, molts han reclamat una idea més generosa de la participació cultural. Els defensors de la democràcia cultural sostenen que l'accés a un canó artístic fix i restringit no és suficient, perquè tracta la gent com a consumidors passius. No els permet "participar lliurement en la vida cultural de la comunitat", com promet l'article 27 de la Declaració Universal dels Drets Humans.⁴ En canvi, la democràcia cultural reconeix la diversitat de la cultura humana i el potencial en tothom per crear i gaudir de la vida cultural de la comunitat. Aquesta idea ha crescut com una visió alternativa de la vida cultural i ha donat lloc a un auge enorme de l'art comunitari, l'art participatiu i la cocreació en les últimes dècades.

En la Carta de Roma del 2020, redactada per ciutats i governs locals units i amb el seu suport, aquesta visió es va expressar com la promesa que tothom havia de tenir la capacitat de descobrir, gaudir, crear, compartir i protegir la cultura.

La democratització cultural i l'òpera comunitària han contribuït molt a fer que la gent descobreixi i gaudeixi l'òpera. Ara, la cocreació està proporcionant els mitjans per ampliar aquesta experiència i permetre que tothom creï, comparteixi i protegeixi l'òpera.

Per què cocreació?

Hi ha moltes maneres de reimaginar l'òpera, i molts artistes que experimenten amb les seves formes, música, narratives, estètica i tecnologies. L'òpera sempre ha estat un art inventiu, tan àvid d'espectacle com del que és sublim. Però aquesta experimentació ha estat interna, dins de la forma i les seves normes. Està dirigida per persones amb uns coneixements, ofici i posició que legitimen els seus esforços per adaptar l'art a la seva visió. El fet que Stockhausen col·loqués cada membre d'un quartet de corda en un helicòpter diferent per transmetre els sons a l'auditori podria ser el cim de tal inventiva, però es concep —i només es comprèn— dins de la tradició de la música artística.

Què passa quan aquesta tradició s'obre a altra gent, amb veus, idees, interessos i desitjos diferents?

Aquesta és la qüestió que planteja la cocreació, que suggereix que l'art només es pot desenvolupar en una direcció si confia exclusivament en els seus propis recursos. Quan, en canvi, acull altres realitats, altres maneres de conèixer, enriqueix els seus significats i la seva ressonància per als altres. Els resultats podrien ser inesperats i inquietants, però també frescos, i intenten establir connexions noves amb el públic.

La cocreació és un recurs vital, però encara infravalorat per qualsevol productor d'òpera que vulgui renovar la seva relació amb la societat i fer que l'òpera importi més del que importa actualment.

La cocreació entre artistes professionals i no professionals sovint dona lloc a obres artístiques noves i inesperades.

La Gata Perduda

Hi ha una objecció òbvia a aquesta idea: la sofisticació de l'òpera mateixa. Cap altra forma d'art presenta tantes barreres d'entrada. Actors sense formació han actuat en pel·lícules extraordinàries, però ningú, per molt talent natural que tingui, pot pretendre compondre una òpera o cantar una ària sense una formació llarga i costosa. Dominar aquesta forma d'art pot suposar dècades, i molts dels que ho intenten acaben descobrint que el seu nivell els supera. Com poden crear òperes persones sense experiència en la forma o, fins i tot, sense cap formació musical?

La resposta depèn d'entendre què significa la cocreació i com funciona.

Què és la cocreació?

Traction va adoptar una definició senzilla de cocreació: és la creació d'una obra d'art per artistes professionals i no professionals.⁵ En els projectes d'art participatiu ha estat habitual descriure algunes persones implicades com a artistes i altres com a gent corrent, membres de la comunitat o, simplement, participants. Aquest llenguatge té implícit la creença que l'artista és diferent, si no superior, a les persones que ha convidat a unir-se a ell en un procés creatiu. Aquesta diferència fa difícil, si no impossible, treballar sobre la base de la igualtat.

La cocreació, en canvi, reconeix que tothom que contribueix al procés artístic és artista, de la mateixa manera que tothom que participa en una marató és un corredor. El que importa és l'acte: com de bé es faci és una altra qüestió. A les maratons de Berlín o de Londres hi participen plusmarquistes mundials i corredors per als quals completar el recorregut és un èxit de per vida. Tot contribueix al significat cultural de l'esdeveniment.

Però hi ha una diferència important entre els artistes professionals i les persones per a les quals l'acte artístic no és una opció de vida: aporten recursos diferents a la cocreació.

Els **artistes professionals** tenen formació artística, habilitats i experiència, així com coneixements del seu camp que els ajuden a emetre judicis fonamentats sobre el tema. Poden aprofitar l'experiència de treballs anteriors i la confiança en processos familiars i el seu propi terreny. Tenen autoritat gràcies al reconeixement públic de la seva identitat artística i a anys de pràctica. Tenen talent i aptituds artístiques.

Els **artistes no professionals** tenen idees fresques i preguntes i solucions noves, perquè no han estat formats per veure les coses d'una manera determinada. També tenen coneixements i experiència, però en aspectes de la vida que nodreixen el tema i el significat de l'art que s'està creant.

Els tallers que van tenir lloc a Coláiste Naomh Eoin a Inis Meáin van reunir els participants amb un equip de professionals creatius per posar-se a treballar en l'òpera.

Out of the Ordinary / As an nGnách

Tenen coses per dir i la necessitat de dir-les, ja que saben que aquesta podria ser la seva única oportunitat de crear amb artistes professionals. També ells tenen talent i aptituds artístiques, tot i que potser en formes inesperades.

Cada grup pot crear art sense l'altre, tot i que per diverses raons als no-professionals els serà més difícil desenvolupar el seu potencial. La cocreació es produeix quan treballen conjuntament, i el resultat és més gran que la suma de les parts, perquè és un art que cap dels dos podria haver fet sol. La interacció d'artistes professionals i no professionals desafia tothom, suscita idees i percepcions noves, i genera formes innovadores i significats alternatius. Desestabilitza supòsits i produeix una energia creativa que fa de l'art quelcom desconegut, arriscat i vital. La cocreació és un procés emocionant i plaent que, quan s'ha experimentat, no s'oblida mai.

L'espectre de la cocreació

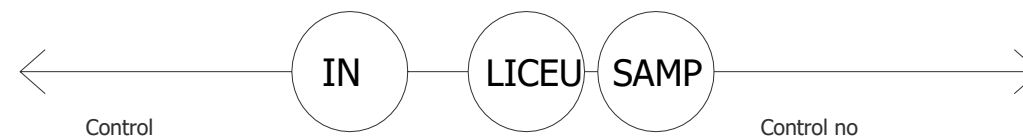
La música de les òperes de Traction la van escriure compositors professionals; els llibrets eren obres d'escriptors consagrats. Llavors, com es poden considerar cocreació?

Part de la resposta rau en els diferents recursos que els artistes professionals i no professionals aporten al procés. Si l'objectiu del grup és representar una òpera nova, el més normal és que la partitura l'escriuin persones amb coneixements i aptituds per compondre música orquestral. Però els sons, la forma i el sentit d'aquesta música poden despertar la imaginació de persones que no han escrit mai —ni ho faran— una partitura orquestral.

A **Irlanda**, Finola Merivale va fer servir material que havia creat en tallers amb artistes no professionals per a la partitura d'*Out of the Ordinary*, entreteixint les seves idees i esbossos sonors en la composició. També va escriure parts específicament adaptades a tres músics no professionals, entre els quals hi havia un acordionista i un baixista, que van participar en la gravació, com també dos cors de cantants no professionals.

A **Portugal**, abans d'escriure res, els tres compositors i el llibretista van passar setmanes en tallers de música i teatre amb interns de la presó de formació juvenil de Leiria. Els tallers van permetre incorporar el beatbox i el rap a les actuacions, mentre els joves compartien històries de pèrdua, separació i elecció que es definien en el llibret de l'obra *O Tempo (Somos Nós)*.

Arnau Tordera va compondre la música de *La Gata Perduda* al seu estudi als afores de **Barcelona**, però hi va integrar interpretacions de rumba i rock a càrrec de músics locals. El llibret, de Victoria Szpunberg, es va basar en entrevistes amb 26 veïns del Raval, una experiència que la va portar a decidir que els artistes professionals només interpretarien els personatges de fora del Raval, de manera que els no-professionals representessin la seva pròpia comunitat.

La imatge anterior representa una interpretació de com es podrien situar les tres òperes en aquest espectre.

Però la partitura i el llibret són només l'inici d'una producció, i la cocreació va determinar la manera de donar vida a les òperes. A Barcelona, els cartells van ser dissenyats per artistes amb incapacitat i estudiants d'art, mentre que els vestits van ser creats per dues ONG locals que treballen amb persones vulnerables. Les escenes de l'òpera portuguesa van ser concebudes per interns i els seus familiars, en col·laboració amb el director d'escena. Els artistes no professionals no van aprendre a escriure codi per a l'òpera de realitat virtual (RV) d'Irlanda, però sí que van fer animacions amb vestits de captura de moviments. Finalment, les tres òperes van ser interpretades conjuntament per artistes professionals i no professionals.

En resum, els artistes que treballen junts en la cocreació es poden influenciar mútuament en les seves aportacions i, així, donar forma a l'obra final, de manera que no sempre queda clar, ni és important, qui és el responsable de cada part. La cocreació és quelcom viu i canviant.

Traction va desenvolupar un model per reflexionar sobre aquesta relació fluida de cocreació en les tres òperes, que vam denominar "l'espectre de la cocreació". És una manera senzilla de visualitzar l'equilibri de control entre artistes professionals i no professionals, que es pot aplicar a elements individuals, com un llibret o una representació, o al projecte en conjunt. La imatge de més amunt representa una interpretació de com es podrien situar les tres òperes en aquest espectre després de les representacions, tot i que es podrien haver situat de manera diferent durant el període de cocreació.

Com totes les imatges, és una interpretació, no una realitat. Tampoc és cap judici, ja que sovint hi ha bones raons per les quals els artistes professionals exerceixen més o menys control en una situació que en una altra. Per exemple, amb poca o cap experiència en una òpera de RV, als no professionals d'Irlanda els era difícil imaginar o controlar l'aspecte que tindria la producció final. L'espectre de la cocreació té valor, principalment, com a eina per pensar i parlar.

Co-creation Stage és una eina web que permet que els artistes es puguin connectar des de diferents llocs en temps real. A Portugal es va fer servir per connectar artistes que actuaven a la presó amb altres artistes que eren en un auditori a 150 km de distància.

O Tempo (Somos Nós)

Si revela que la gent té idees diferents sobre qui està al capdavant, això podria iniciar converses importants i reequilibrar el procés. En la cocreació és fàcil creure, o pretendre, que l'equilibri és més igualitari del que és: l'espectre és una eina que pot ajudar a descobrir aquestes discrepàncies.

L'experiència de Traction suggereix que la cocreació artística sovint suposa un augment gradual del control per part dels artistes no professionals. Quan comença un projecte, el poder principalment és en mans dels professionals, que són els que normalment han concebut i planificat l'obra i estan en el seu terreny. Però a mesura que l'obra es desenvolupa, i els no professionals adquireixen coneixements, habilitats i confiança, estan més preparats per expressar les seves opinions i necessitats.

Com que no estan remunerats, les seves opinions poden tenir una autoritat especial en el debat; i tampoc hi ha res que els impedeixi marxar si no estan d'acord amb les decisions que es prenen. Així mateix, els professionals han invertit massa en el projecte per arriscar-se que se'n vaig en orris, així que s'obren més a les aportacions externes a mesura que són conscients de tot el que els poden oferir els altres. Però res d'això és un problema. Al contrari, és intrínsec al procés de cocreació i l'intercanvi d'anada i tornada és el que dona lloc a l'obra nova.

Òpera i noves tecnologies

“He ideat una sèrie de regles que descriuen les nostres reaccions davant les tecnologies:

1. Tot el que hi ha al món quan naixem és normal i corrent i forma part natural del funcionament del món.
2. Tot el que s'inventa entre els quinze i els trenta-cinc anys és nou, emocionant i revolucionari, i probablement hi puguis fer carrera.
3. Tot el que s'inventa després dels trenta-cinc anys va en contra de l'ordre natural de les coses.”

Douglas Adams⁶

L'òpera existeix gràcies a l'evolució contínua de la tecnologia: instruments musicals, maquinària escènica, il·luminació, acústica; la llista de tecnologies al servei de l'òpera actual és molt llarga. A mesura que el ritme del seu desenvolupament s'accelera, sempre hi ha la temptació — especialment, com diu Douglas Adams, quan ens apropem a la mitjana edat— de cridar: “Prou! Ja tinc tot el que necessito, ara, si us plau, deixeu les coses com són”.

Les noves tecnologies poden ser difícils d'entendre. Els pintors van tardar dècades a adaptar-se a la invenció de la fotografia. De fet, es podria dir que encara s'hi estan adaptant. Els fotògrafs van tardar el mateix temps a entendre el llenguatge i la gramàtica del seu nou art.

Trucar potser és un dels usos menys importants d'un telèfon mòbil, però sens dubte va ser l'objectiu en què es van centrar els seus inventors a l'hora de crear-lo. Així que és comprensible que l'òpera, per a la qual la veu sense intermediaris és un ideal gairebé sagrat, continuï buscant maneres d'adaptar-se a la revolució digital de la tecnologia de la informació i la comunicació.

Una de les imatges de fons de l'òpera de realitat virtual.

Out of the Ordinary / As an nGnách

Traction no pretenia contestar a totes aquestes preguntes, i encara menys defensar la tecnologia digital com a solució als reptes de l'òpera. De fet, la nostra recerca no només va posar en relleu el potencial d'aquesta, sinó també els seus problemes, especialment quan l'accés a la tecnologia es viu com una dimensió més de l'exclusió social. Tanmateix, per a bé o per a mal, la tecnologia digital ja forma part de les nostres vides, així que hem d'aprendre el que pot fer per nosaltres.

El propòsit de Traction era posar a prova algunes eines noves i aprendre com podrien donar suport al procés de cocreació i oferir noves possibilitats d'actuació. L'eina Co-creation Space va ser molt útil a Irlanda durant la pandèmia de la covid, ja que va permetre que la gent que no podia viatjar col·laborés en idees artístiques al mateix moment. A Portugal, l'eina Co-creation Stage va permetre que els interns que no podien sortir de la presó actuessin en temps real amb altres que eren en un auditori de Lisboa. L'òpera de realitat virtual va trobar un ús innovador per a una tecnologia ja existent.

Cocreació a les òperes de Traction

La cocreació va ser fonamental en les tres òperes noves desenvolupades pel projecte Traction, ja que va ser clau per anar més enllà de la pràctica més establerta de l'òpera comunitària. La intenció de Traction no era presentar a la gent el repertori existent, sinó convidar-los a cocrear òperes noves que enriquessin aquell patrimoni. No es tractava d'ensenyar-los a cantar música que ja existia, sinó de cocrear música nova a partir de les seves cultures i experiències.

Per portar la cocreació a l'òpera, les organitzacions que dirigien cada projecte es van basar en idees i mètodes amb llargues arrels en l'educació cultural i en les innovacions més recents del moviment artístic comunitari. Aquestes tècniques riques i contrastades van constituir una base sòlida sobre la qual es va poder experimentar amb eines i mètodes nous, inclosa la tecnologia digital, en la situació única de cada projecte.

Les tres òperes variaven molt pel que fa al context social, cultura, recursos, escala i visió artística. Aquesta diversitat va permetre que Traction posés a prova les seves idees en una àmplia gamma de situacions i va ajudar a identificar els punts en comú que s'indiquen en els principis que s'exposen a la secció final. També va demostrar l'adaptabilitat i la viabilitat de la cocreació.

Les òperes es descriuen amb més detalla en el capítol següent, mentre que el lloc web www.co-art.eu conté més informació sobre el procés i inclou vídeos i enllaços a altres recursos.

La Gata Perduda

El Gran Teatre del Liceu Barcelona, Catalunya

El Teatre del Liceu s'alça orgullós a la Rambla, la famosa zona de vianants que connecta el centre històric de Barcelona amb el mar. Després d'un incendi en la dècada dels noranta, el seu auditori de 2.300 localitats es va restaurar amb vellut i or, però ara també té instal·lacions d'última generació entre bastidors. Al costat de la Rambla i darrere del teatre hi ha el Raval, un barri animat de carrers estrets on viuen 47.000 persones en aproximadament un quilòmetre quadrat. La meitat ha nascut fora de la Unió Europea i és possible escoltar-hi parlar tagal, urdú o àrab amb la mateixa freqüència que català o espanyol. El Raval és viu i dinàmic, seu de 250 associacions comunitàries, una dotzena de cors aficionats i quatre escoles de música independents. I, tanmateix, tot i els 175 anys de proximitat, es podria dir que el Liceu i el Raval no s'havien trobat mai: no és la gent del Raval la que fa cua davant del gran pòrtic del teatre a la Rambla.

La gent local va participar en la cocreació de la marca visual, els vestits i altres aspectes de la producció, mentre que cors d'aficionats i estudiants de música van actuar al costat d'artistes professionals.

La Gata Perduda

El 2018, la direcció del Liceu va començar a treballar en les seves polítiques d'accés existents, com Apropa Cultura, amb una gran ambició per renovar la relació de l'òpera amb la gent local i, així, convertir-se en un centre cultural per a tot Barcelona. El lloc natural per començar era amb els mateixos veïns del teatre. Així va començar un procés de diàleg entre els 300 treballadors del teatre i els socis principals del Raval, començant per la Fundació Tot Raval, que dona suport a la tasca de tots aquells grups socials i comunitaris. Van buscar connexions entre les activitats internes i les del Raval. El Liceu té un departament de vestuari, així que es va ajuntar amb dues ONG que formen persones migrants i dones vulnerables en costura i disseny. Es van establir vincles similars amb escoles de música, l'escola d'art, un centre de formació per a persones a l'atur, escoles, clíniques i biblioteques, tot això per posar les bases del treball conjunt en els nombrosos oficis que intervenen en la producció d'una òpera, i també per fomentar la confiança, al compresiu i el propòsit comú.

Una dramaturga, Victoria Szpunberg, va rebre l'encàrrec d'elaborar un llibret per a una partitura que compondria el popular músic català Arnau Tordera. Es va contractar un equip creatiu perquè s'encarregués de la direcció essencial, el disseny, el vestuari i la música. L'interès creixia al Raval i més enllà: TV3, una emissora catalana, va començar a filmar un documental sobre el procés. Llavors, la pandèmia va colpejar Barcelona. Durant uns mesos, tot es va aturar. La gent del Raval es va veure especialment afectada, ja que el turisme que sosté tants llocs de treball va desaparèixer de la nit al dia. La idea de treballar en una òpera devia semblar absurda. A mesura que la crisi avançava, el Liceu va prendre algunes decisions difícils, com la d'ajornar la producció 11 mesos. Ara formaria part de la setmana inaugural de la temporada del 175è aniversari, amb l'estrena el 5 d'octubre del 2022.

Durant la pandèmia es van poder fer algunes passes. Alumnes de l'Escola Massana, l'escola d'art i disseny del Raval, van treballar amb artistes discapacitats del Centre Ocupacional Sínia en l'elaboració dels cartells per a la producció. Com que no es podien reunir cara a cara, van intercanviar els seus treballs en línia i van complir perfectament l'encàrrec del departament de màrqueting del teatre amb quatre dissenys complementaris. Mentrestant, l'equip del Liceu va visitar centres de salut, escoles i biblioteques per parlar del projecte i interpretar música de cambra amb l'objectiu que persones no vinculades a organitzacions socials el coneguessin. A tot arreu on van anar van trobar interès i entusiasme, i quan la partitura ja va estar acabada, l'octubre del 2021, centenars de persones estaven compromeses amb l'òpera del Raval.

Una dotzena de cors comunitaris hi van voler participar, cadascun reunint un grup social diferent i interpretant un estil musical diferent: jubilats amants de les cançons tradicionals del Raval, nens filipins que ballaven amb tanta energia com cantaven, adolescents apassionats pels musicals o dones d'ascendència africana que cantaven gòspel. Amb la direcció musical de Cristina Colomer, directora d'una de les escoles de música de la comunitat, aquest diversos elements es van recompondre en tres cors per a l'òpera. Aquí, el Co-creation Space, una de les eines digitals de Traction desenvolupada pel Centre de Matemàtiques i Informàtica dels Països Baixos, va demostrar el seu gran valor a l'hora de facilitar la comunicació entre les persones. Més de 200 persones van fer servir la plataforma web per compartir música, vídeos i les seves sensacions sobre l'obra que estaven elaborant. Amb només quatre setmanes d'assaig, aquesta nova formació coral va interpretar la cançó principal de *La Gata Perduda* —*Som del Raval*—, el novembre del 2021, en un concert a l'aire lliure per al Festival del Raval.

Durant l'hivern i la primavera següents, molts altres aspectes de la producció es van unir en una col·laboració entre els artistes professionals del Liceu i una àmplia gamma de grups comunitaris i particulars del Raval. Els estudiants van muntar un estudi fotogràfic al carrer per fer retrats de la gent local que, posteriorment, Top Manta —una marca de roba de carrer creada per immigrants— va serigrafiar a les samarretes dels cantants. El vestuari dels personatges principals el va confeccionar Dona Kolores, una productora de moda que ajuda dones vulnerables. El terra de l'escenari, un mapa del Raval, el van pintar a l'aire lliure un grup de grafeters amb l'ajuda d'aprenents de pintura del taller Impulsem.

Molts músics aficionats que viuen al Raval també van participar en la interpretació de la música. Tenen trajectòries i experiències ben diverses, però tots van contribuir a fer de l'òpera una autèntica producció comunitària.

La Gata Perduda

Aquest ampli compromís tenia sentit perquè l'òpera era un retrat i una celebració del mateix Raval. El títol, *La Gata Perduda*, fa referència a l'enorme escultura de gat de Botero situada a la Rambla del Raval, que s'ha convertit en un símbol popular del barri. A l'òpera, l'escultura ha estat robada per un magnat que vol remodelar el Raval per a l'esport i el turisme, però l'escultura ha desaparegut misteriosament. La narració utilitza els esforços del promotor per trobar la gata perduda amb l'objectiu de presentar-la a la gent del Raval en tota la seva diversitat, orgull i creativitat. Els seus plans criminals queden al descobert i els habitants del barri i l'esperit viu de la gata —que canta una jove de la comunitat filipina— aconsegueixen defensar-se amb èxit de les depredacions dels forasters.

Les localitats per a les representacions de l'octubre del 2022 es van exhaurir i la demanda d'entrades va ser tan alta que es va convidar mil persones a l'assaig general. Per a la majoria del públic era la primera vegada que trepitjava el Liceu, i la gent va acollir l'òpera amb molta passió i entusiasme. La baixada del teló va durar més de 15 minuts, amb tot el públic dret aplaudint les 300 persones del Raval que hi havia a l'escenari. Va ser una validació poderosa d'una comunitat que està acostumada a ser menyspreada als mitjans de comunicació i una culminació commovedora del viatge de quatre anys de cocreació. És difícil imaginar una òpera més ambiciosa des del punt de vista artístic i social, o amb efectes més profunds en les persones implicades. L'envergadura del projecte, que pretén ser el primer d'un programa a llarg termini d'òperes cocreades pel Liceu, demostra que no hi ha d'haver límits al que els productors poden imaginar quan intenten renovar el lloc del seu art en la societat.

O Tempo (Somos Nós) El Temps (Com Som)

Sociedade Artística Musical
dos Pousos, (Samp)
Leiria, Portugal

L'Associació Artística i Musical de Pousos es va fundar el 1873, quan Pousos era un poble, als afores de Leiria, al centre de Portugal. Durant generacions, el personal de la SAMP ha ensenyat els nens de la zona a tocar música, amb una orquestra, una banda de vent, un cor i altres conjunts que enriqueixen la vida de la comunitat. Un d'aquests joves, Paulo Lameiro, va estudiar música i sociologia a Lisboa, i va actuar a l'òpera de la ciutat. Llavors, fa aproximadament 20 anys, va tornar a casa per convertir-se en el director de la SAMP. Amb la seva direcció, l'escola de música es va convertir en una autèntica organització artística comunitària que portava la música i l'art a hospitals, escoles, pobles i presons.

O Tempo és una òpera comunitària creada amb joves reclusos, familiars, antics reclusos, residents de Leiria i personal del servei penitenciari.

O Tempo Somos Nós)

Leiria té dues presons, una de local per a adults i una altra de formació per a joves delinqüents, de 16 a 25 anys, procedents de tot Portugal. La SAMP ha treballat als dos centres, però principalment a la presó de formació de joves, coneguda com a EPL-J, que és on es va cocrear l'òpera de Traction. El 2015 i el 2017, la SAMP ja havia produït òperes de Mozart amb els interns i cantants professionals, però aquesta òpera seria una obra completament nova. No hi havia cap plantilla a partir de la qual es pogués treballar, i si es compartien vídeos d'altres òperes hi havia el risc de donar falses expectatives als interns. El temps era un avantatge a disposició de la SAMP. L'ajuda del personal penitenciari i del Ministeri de Justícia en va ser un altre. El pla era organitzar tallers exploratoris cada setmana perquè els interns i els músics educadors de la SAMP desenvolupessin idees, capacitats i material que, finalment, conduïssin a la creació d'una nova òpera.

Durant el procés es durien a terme unes actuacions "càpsula" per compartir i posar a prova la feina en curs. Tres joves compositors es van incorporar al projecte i cadascun va passar dues setmanes a Leiria per conèixer els joves i aprendre sobre el context penitenciari. El pla original era que cadascun dels compositors escriuria una càpsula i, després, els interns decidirien amb qui volien treballar en la gran òpera final. Tots es van entendre tan bé que, al final, es va decidir que els tres compositors —Francisco Fontes, Pedro Lima i Nono da Rocha— compondrien l'òpera juntament amb el llibretista Paulo Kellerman.

La tasca de la SAMP és profundament humanista, i l'objectiu del projecte de l'òpera era reunir gent que normalment estava separada per la vida a la presó. Els interns van ser el nucli del procés de cocreació, però la SAMP també hi va voler implicar els seus familiars —pares, parelles i, fins i tot, fills—, així com el personal penitenciari i la comunitat local. Les dificultats són evidents, perquè la situació i els drets de cada grup són molt diferents. Per posar-ne un exemple obvi, el personal penitenciari és responsable de garantir que cap familiar doni res a un reclus que pugui comprometre la seva seguretat o protecció. En aquesta situació, les barreres que separen les persones no podien desaparèixer. La resposta va ser altra eina digital desenvolupada per a Traction, aquesta vegada per Vicomtech al País Basc. Co-creation Stage és una eina web que permet combinar en temps real actuacions de vídeo en directe des de diferents ubicacions. Van fer falta alguns experiments per trobar com fer-la servir d'una manera artísticament coherent, però el resultat final va ser enormement enriquidor i va possibilitar noves connexions entre les persones.

La pandèmia va afectar el projecte a inicis del 2020, i els tallers es van haver de suspendre o reduir. Tanmateix, mirat en retrospectiva, potser va causar menys problemes que les altres òperes, perquè hi va haver temps per adaptar-se i l'entorn estava més controlat. Així i tot, hi va haver problemes pel camí, ja que es va perdre una setmana d'assaigs abans de l'estrena, el juny del 2022, quan el director d'escena, Carlos Antunes, va emmalaltir a causa de la covid-19. Això també va fer que hi hagués menys actuacions en càpsula de les previstes. El juny del 2021, a la presó i al centre d'arts Gulbenkian de Lisboa es va representar una obra en curs de 30 minuts, amb un enllaç de vídeo a Leiria. Això va ser molt valuós per veure els punts dèbils del concepte artístic i com es podia fer servir el Co-creation Stage per reforçar-los.

Un treball de cocreació intens en què van participar reclusos, compositors, llibretista, director i l'equip de la SAMP va portar a un canvi de direcció, que va fer que el projecte s'allunyés del realisme de la primera versió per aconseguir una obra més abstracta i simbòlica basada en el mite d'Ulisses i Penèlope. La seva separació i les decisions de vida que hi van contribuir van ser el nucli emocional del que els interns i els seus familiars volien expressar sobre la seva experiència. Es presentava en sis escenes llargues (cada compositor en va compondre dues), en les quals els dos protagonistes estaven separats fins a l'escena final.

Trenta joves reclusos van actuar juntament amb quatre cantants professionals, de vegades cantant a cor, la majoria de vegades recitant textos en un cant rítmic especialment ideat per a ells, i en alguns moments també fent rap i *beatboxing*. La meitat era a l'escenari i la resta es projectava a les parets posteriors del decorat i formaven una espècie de cor grec. Actuaven des del Pavelló de Mozart, un antic taller penitenciari reconvertit en estudi musical. La combinació d'un cor enorme amb la presència física d'altres intèrprets va ser poderosa i commovedora.

L'òpera —*O tempo (Somos Nós)*, Temps (Com som)— també incloïa escenes breus que connectaven i interrompien la narració principal, en les quals els interns actuaven amb les seves mares i participants de les òperes de Barcelona i Irlanda hi contribuïen per vídeo. El juny del 2022 hi va haver dues actuacions a la presó, una per a la resta d'interns i l'altra per a la família i convidats. N'hi va haver dues més que van tenir lloc a la sala de concerts Gulbenkian de Lisboa, amb el suport del servei penitenciari. Alguns dels interns van poder anar a Lisboa i la resta va actuar per videoconferència, com abans, des del Pavelló Mozart. Les entrades per a les dues representacions es van exhaurir i van assistir a l'espectacle unes 2.500 persones, entre les quals hi havia els ministres portuguesos de Cultura i de Justícia.

La SAMP no deixa de defensar les arts en la rehabilitació de delinqüents i de demostrar el valor transformador de la seva feina mitjançant els seus projectes silenciosos i acurats. Molts anteriors interns mantenen el contacte —dos eren membres del consell assessor del projecte, en què seien al costat d'un jutge— i uns quants van anar a veure les representacions a Lisboa. Però també hi ha hagut contratemps cruels: el públic visitant de les representacions de la presó va poder veure dues fotografies il·luminades amb espelmes de dos joves que havien participat en projectes anteriors i que van morir violentament després que fossin posats en llibertat. Aquesta tasca no té res de fàcil i la capacitat creativa, l'experiència i el compromís de l'equip de la SAMP són fonamentals per al seu èxit. I encara continua, amb fons per finançar els tallers i les actuacions musicals a la presó durant els tres anys vinents. El novembre, els dos ministres van fer una visita conjunta a la presó per retrobar-se amb els reclusos i veure les obres *in situ*. Després del punt àlgid i les enormes exigències de l'òpera, a més de les dificultats de la pandèmia, tots estan d'acord en el fet que la fase següent podria ser més tranquil·la i a menys escala, però centrar-se igualment en la vida de les persones.

Out of the Ordinary As an nGnách

Òpera Nacional irlandesa Irlanda

L'Òpera Nacional irlandesa (INO) és la més jove de les organitzacions que cocreen òpera en el projecte de Traction. Fundada el 2018, és una productora d'òpera sense teatre propi, la qual cosa li ha permès desenvolupar una oferta molt diversa. Durant la pandèmia, el petit equip de l'INO va respondre de manera creativa als llargs bloquejos i a les restriccions a l'hora de viatjar. Entre altres iniciatives, va encarregar i produir noves pel·lícules d'òpera de cinc minuts amb el títol *20 Shots of Opera*, que mostraven joves artistes i el potencial de la tecnologia digital per a aquest art. L'òpera de Traction va ser encara més experimental: la primera òpera del món en realitat virtual (RV) cocreada amb comunitats.

El que el públic veu a través de les ulleres de realitat virtual es converteix en una realitat que poden investigar i explorar en totes direccions.

*Out of the Ordinary
/ As an nGnách*

La proposta original consistia a implicar tres comunitats molt diferents en diferents aspectes de l'òpera. Els alumnes de l'escola treballarien en la composició amb Finola Merivale, amb el suport de Music Generation a Offaly, al cor rural d'Irlanda; la història se centraria en la gent que viu a Inis Meáin, una de les illes Aran al Gaeltacht, o zona de parla irlandesa de l'oest d'Irlanda, i, finalment, els adults que viuen a Tallaght, als afores de Dublín, contribuirien al disseny visual de l'òpera de realitat virtual. La pandèmia va alterar aquests plans, i durant el primer any es va perdre temps organitzant tallers que es van haver de cancel·lar quan es van aixecar les restriccions i després es van tornar a imposar. Finalment, es va decidir començar el procés treballant en línia, a través d'una sèrie de tallers que es van centrar en la música, el disseny i la narrativa, però oberts a tothom que havia manifestat interès pel projecte. En particular, això va atraure joves de diferents parts d'Irlanda, ja que va quedar clar que Music Generation ja no estava en condicions de continuar donant suport a l'activitat.

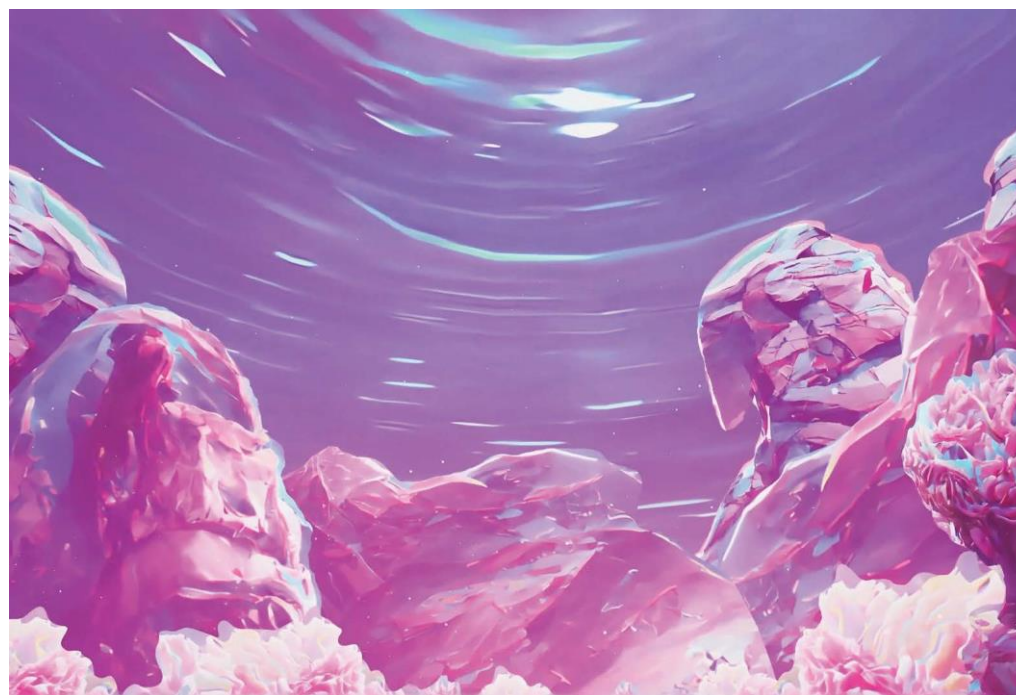
Una altra vegada, Co-creation Space va demostrar vàlua en permetre que persones que només es podien reunir en línia compartissin material visual, gravacions sonores i altres mitjans, a més de comentar el treball en curs. La segona part del projecte va començar l'agost del 2021, amb el primer taller presencial a Dublín, tot i que encara sota condicions sanitàries controlades.

Per primera vegada, persones de diferents zones d'Irlanda que només es coneixien per internet, si és que es coneixien, van poder començar a explorar idees juntes i a experimentar el potencial de les ulleres de realitat virtual. Durant els mesos següents a la realització del taller, que va durar dos dies i va tenir molt d'èxit, es van dur a terme altres activitats presencials. Finalment, els artistes no professionals no només van participar en el desenvolupament d'idees musicals i visuals, sinó que també van crear una història que s'inspirava en els mites i els contes populars irlandesos per crear una nova història sobre la catàstrofe mediambiental i la renovació del medi ambient. També van participar en la interpretació de la música i el cant coral, així com en la creació dels moviments en realitat virtual mitjançant els vestits de captació de moviment.

Out of the Ordinary / As an nGnách és una òpera de realitat virtual de 20 minuts de durada, cantada en anglès i irlandès i que el públic experimenta a través d'unes ulleres de realitat virtual. En grups de sis, les persones són introduïdes en l'experiència per un amfitrió, que està disponible en cas de dificultats. L'experiència en si mateixa és solitària i, de vegades desorientadora, però també és visualment i musicalment intensa. L'espectador, a falta d'una paraula millor, es troba a la coberta d'un vaixell en el paper de Nalva, mentre condueix el seu poble lluny d'una pàtria devastada. Daol, un esperit ambigu alliberat de la terra pel poble de Nalva, els segueix i sembla que és el responsable d'una tempesta que fa naufragar el vaixell i el submergeix sota les onades per, finalment, arribar a un món nou on la vida podria tornar a sorgir. L'òpera té dos finals possibles, un d'esperançador i l'altre que no ho és tant. Que l'espectador experimenti una cosa o una altra dependrà de cap a on s'hagi sentit atret en el món de la realitat virtual.

D'aquesta descripció es desprèn clarament que *Out of the Ordinary / As an nGnách* és una experiència operística com cap altra. La resposta a l'obra final ha estat molt positiva, tant per part dels artistes no professionals que van contribuir a la seva cocreació com per part del públic dels festivals en què s'ha presentat. Algunes persones s'han mostrat menys entusiasmades, cosa que és comprensible atesa la novetat del concepte i la natura de la realitat virtual. L'òpera té futur en la realitat virtual? Només el temps ho pot dir. La tecnologia és massa nova i desconeguda perquè la gent confii en el que ofereix, i fins i tot en com utilitzar-la. I aquesta va ser la seva limitació en la cocreació. Tant si es tractava d'artistes professionals com no professionals, gairebé cap dels implicats es podia imaginar fàcilment en què estaven treballant.

L'obra és una experiència digital de 360° totalment immersiva. La interacció del públic amb l'obra influeix en els finals que veu.

Out of the Ordinary / As an nGnách

Com a resultat d'això, el procés sovint va ser difícil i la gent va tenir menys control sobre la seva aportació en comparació amb les òperes més convencionals representades a Barcelona i Portugal. Però ara ja hi ha un model, un precedent que altres poden experimentar i al qual poden respondre. La següent iteració d'una òpera de realitat virtual cocreada serà indubtablement molt més senzilla. El projecte de l'INO ha obert un terreny radicalment nou que altres persones podran experimentar en els propers anys.

Noves
maneres
de fer
òpera

La Gata Perduda és una òpera que farà història, perquè remourà moltes coses al barri: no només música, sinó sentiments, records, vivències i amor.

La Gata Perduda

“[L’Universalisme] va explícitament contra la història (el que és universal, per definició, exclou la particularitat històrica o cultural), assumeix implícitament que els valors de la cultura són universals i no té en compte les diferents posicions de la gent sobre el tema com a resultat de la cultura, el gènere, la classe, la raça, la sexualitat, etc.”

Nicholas Till⁷

Nous processos

L'òpera és un art complex. Requereix que molts artistes, tècnics i artesans diferents combinin la seva feina amb precisió cap al punt fix d'una representació. En una òpera, els seus mètodes es combinen amb l'eficàcia d'un mecanisme de rellotgeria, perquè tothom sap quin és el seu paper i les seves responsabilitats. En la cocreació, un procés tan fluid és gairebé impossible, ja que la majoria de persones implicades fan les coses per primer cop, com a mínim al començament. Fins i tot els professionals s'adonen que han de treballar de manera molt diferent per incloure-hi gent sense experiència prèvia en l'òpera.

A *La Gata Perduda*, per exemple, els artistes creatius i artesans del Liceu no van poder crear la producció en uns mesos de treball concentrat com normalment fan. Els artistes no professionals tenien feina, estudis i compromisos personals, així que només estaven disponibles a la tarda i els caps de setmana. A més, hi havia molta més gent de la que normalment participa en una producció típica, la qual cosa implicava utilitzar aules escolars i altres espais comunitaris per assajar. Fins i tot comunicar-se amb tothom representava reptes nous, que el Co-creation Space va ajudar a resoldre. Una producció convencional es basa a saber qui actuarà, però *La Gata Perduda* es va assajar sense aquesta certesa: un petit exemple d'això és que ningú sabia quants batucaires estarien disponibles per actuar fins al dia de l'assaig general.

Retardar 11 mesos la data de l'estrena va plantejar altres problemes, com ara mantenir el compromís i l'entusiasme de tothom durant més temps. La resposta va ser crear i interpretar una mostra de l'obra en curs per a un públic convidat el març del 2022. *El Cabaret de la Gata* va suposar un nou punt de partida per al teatre, però va aconseguir donar a tothom un objectiu cap al qual treballar i oportunitats per provar i aprendre de la representació, així com de l'ús de Co-creation Stage per implicar-hi les òperes de Portugal i Irlanda. Actuar tan aviat a la tardor va ser un altre repte.

Noves maneres de fer

El programa d'assaigs es va haver de suspendre sis setmanes durant les vacances d'estiu, ja que els artistes no professionals marxaven fora o tenien altres compromisos. Així que el procés va haver de fer una pausa entre finals de juliol i principi de setembre, un parèntesi impensable en una producció professional. Només quedaven quatre setmanes abans de la nit de l'estrena perquè l'espectacle tornés a estar a punt. L'òpera va ser tot un èxit, però només perquè els artistes professionals van ser capaços d'adaptar els seus processos habituals i mantenir la calma en una situació desconeguda.

En les altres dues òperes es van experimentar reptes semblants. A Portugal, per exemple, el servei penitenciari decidia quins interns podien actuar a Lisboa, i la selecció no es basava en qüestions artístiques, sinó en les necessitats de gestió dels delinqüents. L'elecció final també es va fer força tard i no hi va haver més remei que aconseguir que funcionés. A Irlanda, el món desconegut de la realitat virtual va fer que el procés de cocreació fos més llarg i difícil per a tothom, però potser especialment per als artistes professionals, que eren els més conscients dels problemes que suposava. Una vegada més, hi havia moltes coses que s'escapaven del seu control i només podien adaptar les seves idees i plans a les condicions.

Aquesta mena de reptes no són inusuals en una producció operística, però la cocreació requereix una flexibilitat, una imaginació i una confiança excepcionals, ja que es desenvolupa en un terreny desconegut i accidentat. L'èxit depèn que els artistes implicats parin veritable atenció a les necessitats dels altres, no només a les idees artístiques, sinó a tot l'espectre de sentiments i obligacions humanes. La confiança és essencial en aquest procés. Tarda a créixer i es perd fàcilment.

La cocreació és com sortir de la carretera. No hi ha un camí suau i traçat per seguir, només la intuïció de la persona que condueix i la seva sensibilitat a les noves condicions que van apareixent. El viatge és tan important com el destí, i les seves recompenses poden ser estimulants.

En les notes de presentació de *Decade*, una retrospectiva de la seva música que es va publicar el 1977, Neil Young va escriure que tenir un disc d'èxit amb *Heart of Gold* el va situar al mig del camí: "Viatjar per allà aviat va ser un avorriment, així que em vaig dirigir cap a la cuneta. Va ser un viatge més dur, però m'hi vaig trobar gent més interessant." Podria haver estat escrivint sobre la cocreació.

Noves narratives

El repertori operístic és ple de riqueses, però de vegades estan enredades amb històries problemàtiques. Les actituds respecte al sexe i la raça, per posar-ne només els exemples més obvis, han canviat molt des del segle XIX, i el públic actual està tan disposat a expressar la seva desaprovació com sempre. La diferència rau en el fet que si abans l'òpera causava controvèrsia per desafiar els valors vigents, ara és més probable que ho faci per prolongar uns valors antiquats o pels esforços equivocats per modernitzar-los.⁸ Per descomptat, l'òpera sempre ha estat un territori de protesta. Com els seus predecessors, els artistes d'avui dia trobaran el seu camí a través d'aigües turbulentes.

La cocreació pot oferir maneres de reimaginar el repertori, però la seva força més gran és l'ampliació del ventall de l'òpera a través d'històries noves que reflecteixin les societats actuals i les seves preocupacions. Cadascuna de les òperes de Traction ho va fer de maneres diferents.

Out of the Ordinary / As An nGnách va fer servir les noves tecnologies per transformar els contes populars irlandesos en una faula sobre el canvi climàtic amb dues dones com a protagonistes.

A ***La Gata Perduda*** el personatge principal era tot un barri representat per 300 artistes i simbolitzat en la figura d'un gat que canvia de sexe.

O Tempo (Somos Nós) explicava una història filosòfica de separació, temptació i presó en què els amants casats es mantenen fidels i es retroben al final.

Aquestes històries només es podrien haver imaginat i produït amb la cocreació. Els seus personatges i situacions sorgeixen de realitats viscudes. Són persones marginades per la societat, i si apareixen en l'òpera, ho fan com a caricatures imaginades per persones alienes.

L'òpera ***O Tempo (Somos Nós)*** incloïa escenes curtes que connectaven i interrompien la història principal i que els interns interpretaven amb les seves mares.

O Tempo (Somos Nós)

A través de la cocreació de l'òpera representaven la seva experiència d'una manera prou poderosa per desafiar les narratives culturals dominants. La cocreació capacita les persones per explicar històries noves que aporten una llum interrogadora sobre les antigues.

Les òperes comunitàries estan arrelades en el temps i en l'espai. Rarament, o mai, es recuperen i no van de gira. La seva especificitat és al mateix temps la seva força i la seva debilitat. A mesura que vagi madurant, la cocreació podrà superar aquesta limitació. Tot i que seria lògicament impossible representar ***La Gata Perduda*** a Berlín o a París, no és difícil imaginar el públic d'aquestes ciutats gaudint de l'òpera tant com el de Barcelona. La comunitat que retrata té paral·lelismes a totes les ciutats. Les pressions socials, econòmiques i polítiques que impulsen la narrativa existeixen també a tot arreu. De la mateixa manera, seria perfectament factible produir ***O Tempo (Somos Nós)*** a qualsevol altre lloc: ni tan sols caldria fer-ho en una presó. I ***Out of the Ordinary*** algun dia es podria representar com a òpera de càmera. En l'especificitat arrelada de les seves històries, cadascuna d'aquestes òperes va crear quelcom amb ressonàncies més àmplies, potser no universals, però amb coses per oferir a públics sense cap coneixement dels seus orígens.

Noves formes

L'òpera de realitat virtual cocreada amb comunitats per l'INO és una manera òbvia en què l'obertura de l'art pot conduir a l'aparició de formes noves. La durada de l'òpera, el nombre de personatges i l'experiència de l'espectador estaven condicionades per les limitacions de la realitat virtual. A la majoria de la gent no li agradaria portar posades unes ulleres de realitat virtual durant el temps que dura una òpera convencional. Tanmateix, aquesta òpera també la podrien haver fet artistes professionals treballant en solitari, però hauria tingut un caràcter diferent. Quan suggerim que la cocreació porta a solucions formals noves per a l'òpera, ens preocupen diferències més subtils.

Agafem l'exemple de l'estructura de *O Tempo (Somos Nós)*. La decisió de crear una òpera amb sis escenes escrites per tres compositors no estava prevista inicialment: va sorgir de les relacions entre els artistes que van sortir dels tallers de cocreació de la presó. Així mateix, les anècdotes d'enllaç, especialment emotives i memorables, es van introduir com a resposta a les idees que es van desenvolupar durant els assajos. Responien a les idees i les situacions de cadascuna de les persones implicades en el procés i no es podrien haver imaginat en sentit abstracte. De la mateixa manera, la creació d'un cor que només hi era present per videoconferència va ser possible gràcies a la nova tecnologia Traction, però es va fer així a causa de les condicions de treballar a la presó. Va ser gràcies a Co-creation Stage que va ser possible que 30 reclusos actuessin junts en un auditori de Lisboa, ja que no es va poder obtenir l'autorització de seguretat perquè tots hi estiguessin físicament presents.

La manera més sorprenent en què la cocreació va determinar la forma de *La Gata Perduda* va sorgir del gran nombre de persones que hi van voler participar. Així, l'elenc de 300 artistes no professionals en escena va determinar les decisions sobre l'escenografia, que havia de suportar que tanta gent s'hi mogué i hi cantés amb seguretat. També va definir les idees que hi havia darrere del disseny del vestuari i altres aspectes de la producció.

Els efectes es van estendre a tots els racons de l'òpera. A falta de camerinos per a tots els artistes es va reservar la sala del vestíbul per a aquest ús, de manera que ja no va ser possible servir-hi els elegants refrigeris dels entreactes com es fa normalment. Així doncs, les dues nits en què es va representar *La Gata Perduda*, al públic només se li va servir begudes i patates fregides a un preu fix de dos euros. Fins i tot la taquilla es va haver d'adaptar, no només pel que fa al preu de les entrades, sinó també en el fet de posar-les a disposició dels veïns del Raval abans que sortissin a la venda al públic. D'altra banda, no es va fer l'oferta habitual d'entrades gratuïtes a polítics i altres personalitats. Van haver d'adquirir una entrada.

Des de la pandèmia, el Liceu només ofereix els seus programes en format digital, però va considerar que les persones que havien col·laborat en *La Gata Perduda* havien de tenir un record físic i permanent de la seva feina, de manera que aquest va ser l'únic programa imprès —i gratuït— de la temporada.

Tots aquests detalls importen menys que el principi. La cocreació convidarà a nous plantejaments —i de vegades els requerirà— que influiran en les solucions formals no només de l'òpera en si, sinó potencialment de tots els aspectes de la seva producció i presentació al públic. I per què no? Les formes artístiques sempre han estat en diàleg amb les necessitats i les normes socials, i s'han adaptat amb la mateixa rapidesa quan aquestes han canviat.

Noves estètiques

Com ja s'ha dit, la cocreació ve determinada pels diferents recursos que hi aporten els artistes professionals i no professionals. Les diferències són inevitables, però fructíferes. És en la seva interacció en què rau l'interès de la cocreació i la raó per la qual aquesta és diferent de les altres classes de col·laboració creativa entre artistes professionals.

Les diferències que deriven de la cocreació entre artistes professionals i no professionals són especialment grans en l'òpera. No és estrany que els directors cinematogràfics contractin actors inexperts i sense formació amb bons resultats. Però si la formació formal pot no ser necessària en algunes classes d'art, ningú creu que sigui possible tocar el violí o cantar una ària sense cap mena d'instrucció ni pràctica. Per això l'òpera comunitària dona els papers principals a cantants professionals i fa servir coristes no professionals on les limitacions individuals són menys importants que el so col·lectiu. Però aquesta no és l'única solució, i n'hi ha d'altres que poden ser més gratificants des del punt de vista artístic.

L'Streetwise Opera, que treballa amb persones sense llar per cocrear òperes noves al Regne Unit, ha desenvolupat la seva pròpia estètica utilitzant tant pel·lícules com actuacions en directe en les seves produccions. El 2016, la producció de Streetwise Opera de *La Passió* es va emetre a la BBC TV el Dilluns de Pasqua.⁹ Està basada en l'òratori de Bach, amb un final nou compost per James McMillan i cocreada per membres de Streetwise Opera amb The Sixteen, un destacat cor britànic. A primera vista, pot semblar absurd combinar les veus de cantants no professionals amb l'experiència de viure sense llar amb les de cantants que s'han format i han actuat al nivell més alt durant dècades. De fet, es va prendre la creativa decisió de demanar a vuit cantants diferents de la Streetwise Opera que interpretessin successivament el paper de Jesús. Dones i homes, d'edats i ètnies diferents, es van fondre en una persona que seria víctima del poder de l'Estat, sentit en la força vocal dels cantants professionals.

Es va aconseguir una coherència artística, ja que cadascú va actuar des de la veritat de la seva experiència, en la confiança del respecte dels altres.

O Tempo (Somos Nós)

D'aquesta manera, el punt feble es va convertir no tant en un punt fort, sinó en una part integrant del significat artístic de l'espectacle. El resultat va ser una experiència excepcionalment commovedora i memorable que va renovar el sentit de la composició original.

En les tres òperes de Traction es van trobar solucions igualment creatives que van abastar des del cant rítmic inventat per al cor de presos de Leiria fins a la distribució de la música entre les diferents agrupacions corals de Barcelona. La introducció de llenguatges musicals no operístics, com la rumba gitana, el rock i el rap es va convertir en una ampliació natural de la paleta. Moltes decisions petites, i algunes de grans, no van portar a una dilució dels estàndards operístics, sinó a una ampliació d'aquests.

No tothom ho veu així, especialment si el que esperen és escoltar òpera de la mateixa manera que l'han escoltada sempre. Poden marxar creient que no se'ls ha ofert res més que una imitació pobra d'una producció professional. Per això és important emmarcar una òpera de creació conjunta de manera que ajudi al públic a deixar de banda les expectatives familiars. A *Out of the Ordinary*, van ser els amfitrions els que van donar la benvinguda al públic i els van donar informació sobre la gènesi de l'obra i la realitat virtual. En uns altres casos, el lloc i l'organització de l'espectacle poden indicar la diferència de manera indirecta. Hi ha moltes solucions possibles, però sempre és important presentar una obra cocreada de manera que el públic s'hi apropi sense idees preconcebudes i hi respongui en els seus propis termes.

f

Convertir l'experiència en principis

Gravació de les parts corals d'*Out of the Ordinary* / *As an nGnách* cantades pels joves d'Inis Meáin.

Out of the Ordinary
/ *As an nGnách*

La cocreació són moltes coses

Queda clar, si has llegit fins aquí, que no veiem la cocreació com un procés fix o rígid. Tot el contrari, és intrínsec a la pràctica que s'adapti als valors, els interessos i les necessitats de les persones que hi estan implicades, així com a les condicions externes en les quals es produeix l'obra artística. Per tant, la cocreació no té cap full de ruta ni guia, ni tampoc cap mètode pas a pas. Les tres òperes que es presenten aquí són molt diferents en gairebé tots els aspectes, excepte en el més important. Cadascuna és una obra d'art nova, cocreada per artistes professionals i no professionals. La seva presència artística al món, així com el significat que el públic hi pugui trobar, sorgeix d'aquest fet fonamental.

Iniciar-se en la cocreació

Llavors, com pot la gent començar a explorar la cocreació? La resposta és més senzilla del que podria semblar. La cocreació és una pràctica indulgent. Acull principiants, especialment artistes professionals, inclosos productors i mediadors, que vulguin implicar persones no professionals en la creació artística. A falta d'oportunitats de formació o de qualificació, hi ha poques alternatives a començar a treballar i aprendre sobre la marxa.

Això no és pas una invitació a precipitar-se ingènuament on les ànimes més sàvies tenen por de caminar. Com en qualsevol viatge, la preparació és essencial. Cal que tinguem clar per què volem emprendre el viatge i reflexionar sobre com els altres poden interpretar les nostres intencions i les nostres accions. Cal que pensem en els recursos de què disposem, incloses les nostres habilitats i pràctica artístiques, i que considerem fins a quin punt ho podem transferir tot a una nova manera de treballar. Ens hem de preguntar quines suposicions estem fent i què és el que no sabem, tenint en compte que les veritables sorpreses venen del que no sabem que no sabem. Altres aspectes de la preparació són:

Llegir sobre la cocreació (tenint present que es fan servir molts altres termes per descriure-la, com ara art comunitari, art participatiu, democràcia cultural, etc.). Cal explorar Internet, on podem trobar pel·lícules, pòdcasts, blocs i moltes coses més.

Conèixer gent que entengui de cocreació, n'hem d'escoltar les històries i els consells. Però no ens hem de limitar a artistes professionals, sinó que hem de parlar amb gent que hagi participat en la cocreació com a artistes no professionals. La majoria de gent és generosa a l'hora de compartir les seves idees i experiències amb qui realment està interessat a escoltar-les.

Conèixer gent que no entengui de cocreació. Parleu amb organitzacions de la comunitat del vostre barri, assabenteu-vos de la feina que fan i busqueu-ne els punts en comú. Expliqueu-los la vostra obra i parleu-los de les vostres idees sobre la participació d'actors nous. El Liceu va dedicar 18 mesos al diàleg comunitari amb els grups locals abans d'iniciar el procés de cocreació.

Els tallers de Coláiste Naomh Eoin, a Inis Meáin, van començar a explorar els temes que havien anat sorgint una vegada i una altra, com són l'amor, el dol, el canvi, la pertinença, els viatges, les coses sobrenaturals, el canvi climàtic i molts més.

Out of the Ordinary
/ *As an nGnách*

A mesura que aneu llegint i parlant amb gent sobre la cocreació, podeu començar a pensar en un projecte. Però no sigueu massa ambiciosos: comenceu a poc a poc i temptejant el terreny. L'èxit és un camí cap a l'empoderament. Un projecte petit que superi les expectatives de tothom és millor que un de més gran amb resultats desiguals; les bones experiències generen destresa i confiança. Animen la gent a ser més ambiciosa la propera vegada. I si l'obra no té èxit en tots els aspectes, no us desanimeu. Parleu sincerament del que ha passat i pregunteu a tothom com es podria fer millor la propera vegada.

En la cocreació, el més important és la qualitat del viatge. Hauria de ser divertit, significatiu i gratificant en si mateix, sense tenir en compte la destinació. Si el resultat artístic és bo —i és molt més probable que ho sigui si abans s'hi ha arribat bé—, validarà el viatge. No es tracta de posar el procés per sobre del producte. Les dues coses són parts essencials d'un mateix tot de cocreació, perquè es reforcen mútuament, i cadascuna ha de ser de la qualitat més alta possible. Però el procés és el primer, literalment i metafòricament. Si no funciona, el resultat no serà la cocreació, per molt bona que pugui semblar en altres termes.

Per què principis?

L'escala i l'abast de les òperes, la diversitat de les organitzacions i el coneixement de les persones implicades es van combinar per fer de Traction una oportunitat excepcional d'experimentar, adaptar i, sobretot, aprendre sobre la cocreació. Els més experimentats entre nosaltres en van aprendre tant com qualsevol altre, perquè la interacció creativa humana té possibilitats il·limitades. Però com podem destil·lar el que hem après en informació pràctica i útil que ens pugui servir de base per a futurs projectes de cocreació, tant en l'òpera com en altres camps artístics?

La nostra solució és oferir algunes orientacions en forma de principis a partir de l'experiència de Traction. Els principis són idees amb les quals es pot contrastar la pràctica, recordatoris dels valors dels quals depèn la cocreació. Els hem ampliat i reduït. L'ideal és que siguin fàcils de recordar i que no s'hagin de buscar.

Els principis han de ser útils en la fase conceptual i de planificació d'un projecte, però també en l'activitat quotidiana. De la mateixa manera que una brúixola, ajuden a mantenir el rumb del projecte, però només si es comproven regularment i es fan les correccions necessàries. Per això han de ser públics i s'han de debatre entre la gent implicada en la cocreació. Són normes per al projecte, i tothom és responsable de respectar-les.

Atès que la cocreació és flexible i receptiva, els principis són amplis i estan oberta a la interpretació. El que un projecte considera ambiciós, pot ser diferent de com un altre interpreta el principi. Però un projecte de cocreació que no aspiri a aconseguir els estàndards més alts en els seus propis termes és probable que tingui problemes, i això hauria de fer reflexionar una mica. És possible —tot i que des del nostre punt de vista és improbable— que un principi tingui menys importància que en una altra situació concreta. Si és així, hauríeu de ser capaços de dir per què. El punt clau és que els principis no són instruccions, sinó eines per pensar.

Principis de la cocreació

Aquests principis s'han escrit pensant, principalment, en artistes professionals, perquè són ells els que acostumen a començar el procés de cocreació, però les idees que se suggereixen aquí s'apliquen a la pràctica mateixa i a tothom que hi participa. També cal remarcar que el terme "artista" inclou una sèrie de funcions en la cocreació, com ara la producció i la mediació.

La nostra experiència suggereix que els projectes de cocreació que tenen èxit han de tenir:

Consciència	perquè una comprensió conscient i informada de les persones, el context i les accions són la base d'una bona cocreació
Igualtat	perquè cada participant té el mateix dret a contribuir a la cocreació
Ambició	perquè tothom mereix beneficiar-se del millor procés, treball artístic i resultats humans
Honestedat	perquè la integritat és la base de la confiança, l'aprenentatge i l'empoderament
Receptivitat	perquè les situacions complexes requereixen flexibilitat per respondre a les necessitats i les oportunitats canviants
Paciència	perquè les relacions, l'aprenentatge i el creixement requereixen el temps que requereixen
Esperança	perquè l'esperança en la incertesa ens permet treballar per aconseguir els resultats que volem

Consciència

La consciència és la base de la cocreació, començant per una comprensió informada de la pràctica mateixa. La cocreació és fluida i està oberta a interpretacions, però no és només una etiqueta de moda que es pot aplicar a qualsevol forma d'obra artística que implica la participació del públic. És una manera exigent i rigorosa de fer art, perquè les seves llibertats imposen responsabilitats a les persones que decideixen practicar-la.

Però això és només el començament de la presa de consciència. També s'ha de conèixer les persones amb les quals es vol treballar: la seva cultura, les seves necessitats, els seus interessos, la seva forma de vida, etc. Per què volen participar en una creació artística? Què els pots oferir? Com se'n podrien beneficiar i quines dificultats es podrien trobar? No hi ha cap manera millor de saber algunes d'aquestes coses que escoltant la gent. Totes les òperes de Traction van dedicar uns mesos al "diàleg comunitari": conèixer la gent, saber-ne les organitzacions, parlar obertament sobre possibilitats, però sense condicions prèvies.

Escoltar és una habilitat infravalorada, potser perquè no és tan senzill desenvolupar-se. Requereix tenir cura i concentració, i parar atenció al que s'insinua i no es diu. Significa ser conscients de les nostres suposicions i de com podem estar interpretant (erròniament) el que escoltem. Significa comprovar amb l'altre el que creiem que hem escoltat. També implica escoltar què diem i com això es pot interpretar: sona més com una promesa o com un compromís del que preteníem?

El terra de l'escenari de *La Gata Perduda* es va fer a partir d'un mapa del Raval que van pintar a l'exterior, al barri, artistes locals i estudiants.

La Gata Perduda

En la cocreació sempre hi haurà errors i malentesos, a més de dilemes i tensions ètiques. Són inevitables quan les persones treballen juntes, i especialment quan unes tenen més recursos, autoritat o poder que d'altres. Però el més important no són els desacords o els passos en fals, el més important és com es gestionen i es resolen.

Alguns dels altres principis que esmentàvem, com l'honestetat, la receptivitat i la paciència, són recursos que us poden ajudar a gestionar els problemes de manera que tothom en surti reforçat. Però tot comença amb la consciència. Sense aquesta és possible que no sàpigues que hi ha un problema fins que sigui massa gran per resoldre'l.

Igualtat

La Carta de les Nacions Unides reafirma “la fe en els drets fonamentals de l’home, en la dignitat i el valor de la persona humana, en la igualtat d’homes i dones”.¹⁰ Aquest principi d’igualtat sosté el concepte de drets humans, inclòs el nostre dret de participar lliurement en la vida cultural de la comunitat. La cocreació, que es proposa fer realitat aquest dret, depèn per tant de la igualtat entre totes les persones implicades.

“Els drets humans requereixen tres qualitats entrelaçades: han de ser naturals (inherents als éssers humans), iguals (els mateixos per a tothom) i universals (aplicables a tot arreu).”

Lyn Hunt¹¹

La igualtat és la base de la nostra autonomia i evita que la cocreació caigui en el paternalisme o la manipulació i, en conseqüència, que vagi en contra del seu propòsit fonamental. Cada participant ha de tenir els mateixos drets en el procés, inclòs el dret de ser escoltat, de rebre una resposta i de retirar-se si la resposta no és acceptable. La cocreació artística depèn del fet que tothom entengui i participi en la presa de decisions. Només llavors l’obra es converteix veritablement en l’expressió del grup, perquè la gent acostuma a acceptar les decisions que entén, encara que hagin triat una altra cosa.

El principi d’igualtat no és simplista. No vol dir que tothom tingui el mateix paper en el procés de cocreació ni que l’opinió de tothom tingui el mateix valor. L’experiència és important, però també ho és que es pugui aplicar tant al sentiment comunitari com al disseny de la il·luminació. Les òperes de Traction tenien compositors, llibretistes i directors professionals, i la qualitat de les produccions finals depenia de les seves habilitats. Però la seva experiència era oberta i compartida.

L’equip de l’INO va passar dos dies magnífics a l’illa màgica d’Inis Meáin impartint tallers de desenvolupament amb alumnes de secundària de la Coláiste Naomh Eoin per a l’òpera *Out of the Ordinary*.

Out of the Ordinary / As an nGnách

La seva obra va començar quan van conèixer les persones que en formarien part i, en més o menys mesura, es van obrir a les seves idees. Allò va funcionar de maneres i graus diferents, però hi va haver discussions sobre tots els aspectes de les produccions, com també n’hi ha entre els artistes professionals. Així mateix, les òperes de Traction van triomfar gràcies al respecte que es va concedir a l’experiència de les ONG del Raval, al personal de la presó de Leiria i als irlandesos d’Inis Meáin.

El principi de la cocreació —i no sempre és fàcil que els artistes professionals s’hi adaptin— és que tothom té el mateix dret a ser escoltat. Els artistes professionals acostumen a mantenir-se en silenci durant els assaigs, encara que tinguin dubtes, perquè el director d’orquestra o el director poden decidir si els tornarà a contractar la propera vegada. Els artistes no professionals trien ser allà, sovint a un cost considerable per a si mateixos. Si no entenen o no creuen en el que se’ls demana que facin, també poden decidir marxar. La seva veu té autoritat. Potser els seus coneixements no tenen nom ni acreditació, però poden ser fonamentals per a l’èxit de l’obra. Tant si es tracta d’un artista professional com no professional, en un procés de cocreació s’ha de respectar la voluntat de cada persona. Això implica assegurar-se que sàpiguen que les seves opinions són legítimes i benvingudes, independentment de les decisions que es prenguin al final.

Ambició

La cocreació amb persones no professionals no és un esforç artístic de segona categoria. Si no la feu amb l'objectiu d'aconseguir el millor art del qual sigueu capaços, i a través del millor procés, us esteu enganyant a vosaltres mateixos i tots els altres. Les persones convidades a participar en una creació artística professional, potser per primera i única vegada a la vida, tenen dret a esperar que se'ls ofereixi la millor oportunitat possible. La gent sap que ha participat en una bona obra encara que els seus criteris de judici no sempre siguin els que fan servir els artistes professionals.

Qualsevol dubte que un artista no professional pugui tenir sobre la qualitat de la seva feina quedarà ràpidament resolt per la reacció del públic. Tothom és sensible a la condescendència. Ningú vol sentir que ha estat realment bé "per ser un aficionat" o "tenint en compte que no havia actuat mai en un escenari". Aquestes paraules d'un familiar o amic poden ser suficients per destruir tota l'esperança i la confiança que una persona ha guanyat durant el procés i fer-la sentir ximple per haver confiat en el professional que li va dir que la feina que havia fet era millor del que realment era.

*"El **beatboxer** va demostrar un nivell de virtuositat insuperable, superlatiu, i va posar l'intèrpret a l'altura del millor cantant o instrumentista sobre l'escenari."*

Resposta experta a O Tempo (Somos Nós)

L'única cosa que probablement s'enduran d'aquesta mena de decepció és la convicció que mai s'hi haurien d'haver involucrat. Lluny de sentir-se enfortits pel procés de cocreació, es veuen reforçats en la seva creença que la cultura no està feta per a ells i que el canvi no és possible.

La introducció de llenguatges musicals no operístics, com la rumba gitana, el rock i el rap es va convertir en una ampliació natural de la paleta.

O Tempo (Somos Nós)

Però ambició no significa treballar amb les mateixes aptituds o al mateix nivell que els artistes professionals. Està clar que un cantant sense formació no pot actuar com ho faria un cantant amb formació. La cocreació implica trobar noves maneres de fer art, i també noves maneres d'entendre'n el valor. Significa centrar-se en el que un artista no professional pot fer, més que en el que no pot fer, i en el que potser encara no sap que pot fer. Així va ser com un jove *beatboxer* va protagonitzar alguns dels moments més destacats de l'òpera de la presó i va deixar molts dels músics de l'orquestra bocabadats i sense paraules davant la seva perícia. Per això hi ha un acordió a la partitura de l'òpera irlandesa de realitat virtual. Per això *La Gata Perduda* incloïa la rumba gitana i una banda de rock. Cap d'aquestes coses era simbòlica o gratuïta. Totes es van dur a terme al més alt nivell en els seus propis termes. L'excel·lència en la cocreació implica exigir el màxim dels recursos artístics i humans presents per inventar quelcom meravellós a partir dels ingredients de què es disposa. Per això cada cocreació és única, si és realment cocreació. Comenceu treballant a partir del que teniu i imaginant fins a on us pot portar. Es tracta que algú aconsegueixi el millor de si mateix, no de manera arbitrària, i l'autenticitat de la realització personal fa que tingui sentit i que sigui veritable.

Honestedat

Els artistes no professionals que s'uneixen a un projecte de cocreació fan un salt de fe a un món del qual probablement saben molt poques coses. Així que busquen l'orientació dels artistes professionals que els han animat a emprendre aquest viatge. Un guia coneix bé les dificultats i els perills de les muntanyes, els llocs ocults i les millors vistes. Saben quan s'ha de parar i descansar, i on es pot trobar aigua. Però un guia només pot acompanyar. Pot aconsellar, advertir i animar, però no pot caminar per ells ni tenir el valor per escalar. La gent confia en el seu guia: està en la naturalesa del paper. Però la confiança es perd fàcilment si el guia no és sincer: si diu que una cosa és més fàcil del que és, o millor, la gent perdrà la confiança en ell. I la confiança, una vegada perduda, és gairebé impossible de recuperar.

Els artistes professionals han de ser escrupolosament honestos en la cocreació, no perquè la seva opinió sigui infal·lible, sinó perquè és un punt fix en el qual es recolzen els altres. Pot ser temptador animar donant un *feedback* massa generós, però aquests enganys benintencionats són sempre un error. S'ha de poder confiar en la paraula del professional. Aquest també ha d'estar disponible. La franquesa forma part de l'honestedat. Implica ser accessible i estar disposat a explicar el que es pensa. A *La Gata Perduda*, el director d'escena Richard Soler es va prendre el seu temps per explicar a una única persona per què no podia cantar en una part de l'òpera en la qual havia posat el cor. Aquesta persona ho va entendre i va acceptar la seva manera de pensar i, després, va ser feliç amb el paper que va interpretar. A *La Gata Perduda* hi havia lloc per a tothom que volgués cantar, tot i que no sempre el que creien que volien. Hi pot haver moltes converses d'aquestes en un procés de cocreació, i cal prendre's el temps i la cura necessaris per mantenir-les totes i cadascuna. Aquests moments, basats en la igualtat i el respecte mutu, són tan decisius per a la qualitat de l'obra com qualsevol decisió artística.

Feu el que dieu, compliu les vostres promeses i sigueu prudents amb els compromisos que adquiriu, així és com es guanya i es manté la confiança.

A *La Gata Perduda* hi havia lloc per a tothom que volgués cantar, tot i que no sempre el que creien que volien.

La Gata Perduda

Receptivitat

Les produccions d'òpera convencionals es prenen moltes molèsties per evitar tot el que pugui interferir en el procés creatiu. En la mesura del que sigui possible, intenten crear un ambient serè en el qual els artistes es puguin concentrar en el seu treball creatiu. La cocreació no és així, perquè està oberta al món. Comença convidant desconeguts a l'estudi, el taller o la sala d'assaigs, o potser autoconvidant-se als espais i a la vida d'altres persones. Com viuen les persones, les seves necessitats i costums, la seva manera de ser... Tot això enriqueix la cocreació, però també fa que el procés sigui inestable. Els assajos a la presó juvenil de Leiria sempre eren imprevisibles, perquè els artistes professionals no podien estar mai segurs de qui hi hauria present. No es tractava només dels sentiments dels interns, tot i que això podia ser important. També hi havia les necessitats de l'administració: una persona podia tenir una cita legal o mèdica o, el que és més greu, ser castigat o, fins i tot, traslladada. Atès que qualsevol podria no estar disponible el dia de la representació, l'òpera es va haver de concebre com a obra col·lectiva, sense interns en els papers individuals.

La cocreació exigeix aquesta mena de resposta a les especificitats de les situacions. A Barcelona va ser impossible assajar durant l'agost, quan molts dels artistes no professionals estaven de vacances i d'altres havien de treballar moltes hores en plena temporada turística. A Irlanda, el llarg procés de codificació de la realitat virtual va obligar a l'INO a organitzar maneres de mantenir el contacte amb els artistes no professionals. La planificació i la preparació són vitals, però també ho és la voluntat d'adaptar els plans per satisfer les necessitats d'altres persones o quan les situacions canvien. Una òpera és com un transatlàntic, que segueix el seu curs pels seus propis mitjans. La cocreació és un vaixell de vela, que manté el rumb ajustant-se contínuament als vents i les mareas. Les competències necessàries són molt diferents.

La seva separació i les decisions de vida que hi van contribuir van ser el nucli emocional del que els interns i els seus familiars volien expressar sobre la seva experiència.

O Tempo (Somos Nós)

Paciència

No és la primera vegada que en aquestes pàgines comparem la cocreació amb un viatge. És una metàfora útil, perquè destaca tant la importància del viatge com la de la destinació. Val la pena emprendre el viatge, el procés. No és quelcom que es pugui superar. Dona significat al seu final. Viatjar a poc a poc requereix paciència, però les recompenses són moltes. La cocreació no acostuma a ser un procés ràpid, i menys si l'objectiu és quelcom tan ambiciós com una òpera. Els artistes professionals, capaços de crear una producció nova en pocs mesos, han de canviar la marxa quan cocreen amb persones no professionals. Simplement guanyar-se l'interès i la confiança de la gent ja pot suposar mesos de converses i familiarització. Això només és un problema si s'han fixat terminis poc realistes per finalitzar l'obra. La cocreació trigarà el temps que trigui. Si es fa de pressa, serà buida i dèbil.

Tanmateix, els terminis llargs també plantegen els seus problemes. La vida de les persones canvia, no tothom pot mantenir el rumb. El final pot semblar llunyà, fora del nostre abast. La resposta és planificar escales, objectius més petits i propers que es puguin aconseguir en poques setmanes o, fins i tot, en dies. Poques setmanes després de rebre la partitura de *La Gata Perduda*, els cors no professionals van interpretar l'himne del Raval en un festival de música a l'aire lliure que es va fer al barri davant d'un públic format per dues mil persones. Unes quantes setmanes després, van tornar a cantar en l'encesa dels llums de Nadal. La primavera següent van actuar a l'espectacle *El Cabaret de La Gata*, una presentació de l'obra en curs per a un públic convidat al vestíbul del Teatre del Liceu. Cadascun d'aquests moments era assolible en el seu temps i al nivell al qual havien arribat els artistes no professionals. Cadascuna de les etapes va ser un èxit de públic i una alegria per als intèrprets. Aquest enfocament gradual permet assolir objectius més petits i cada èxit en reforça les capacitats, la confiança i l'esperança per a l'etapa següent. Fins i tot quan les coses no surten segons el previst, l'efecte pot ser positiu, ja que la gent veu el que s'ha de fer i se sent motivada per corregir els problemes. Aquestes etapes són una manera eficaç de treballar cap a una destinació a la qual no es pot arribar d'un sol cop.

El valor de l'art comunitari, com la vida mateixa, ve determinat pel progrés en àmbits com les relacions, l'aprenentatge, la comunicació, l'autoconeixement i les possibilitats.

O Tempo (Somos Nós)

Treballar amb persones que no saben o no entenen coses que els professionals donen per descomptat, requereix paciència. La cocreació és un procés de desenvolupament per a tothom, la gent està contínuament aprenent. Per això, de vegades cal tornar sobre el que ja s'ha tractat, perquè la gent es replanteja el que se li ha dit segons el que ara ja sap. No es tracta de repetir-ho, sinó d'aprofundir en la comprensió segons les noves experiències que ara es tenen. Gairebé sempre val la pena dedicar temps a aquesta tasca, ja que redueix la probabilitat de malentesos futurs.

Esperança

La Rebecca Solnit veu l'esperança com una resposta a la incertesa. Els optimistes i els pessimistes —escriu— estan igual de segurs del que passarà. L'esperança accepta que el futur és desconegut i, per tant, que està obert al que nosaltres creiem. Treballem amb esperança cap a l'art, la comunitat i el món que volem veure. La cocreació és la més incerta de les pràctiques artístiques, encara que només sigui perquè les seves infinites variables fan que sigui impossible controlar-la. I, tanmateix, funciona una vegada i una altra produint constantment experiències artístiques i socialment transformadores. Cap de les òperes prima de Traction es va desenvolupar exactament com s'havia imaginat. Totes es van haver d'enfrontar a greus dificultats i superar-les. I cadascuna va superar les esperances de la gent que va aportar la seva creativitat, esforç i generositat durant el viatge. Una vegada acceptada, una vegada abraçada, la incertesa passa de ser una amenaça a una oferta. Es diu que sempre hi ha una altra manera d'avançar quan el camí esperat està bloquejat.

“En aquest sentit, l'esperança no és un premi o un regal, sinó quelcom que es guanya amb l'estudi, resistint a la facilitat de la desesperació i cavant túnels, tallant finestres, obrint portes o trobant les persones que fan aquestes coses.”

Rebecca Solnit¹²

L'esperança no és ingènua, però tampoc accepta excuses fàcils. La inexperiència no és una bona raó per evitar començar un projecte cocreació, sinó per aprendre a fer-ho. Amb esperança, les persones guanyen confiança, no en el resultat, que continua sent incert, sinó en la seva capacitat per trobar respostes, superar problemes i arribar a una conclusió satisfactòria. En l'esperança, planifiquem el que ve després de la conclusió, perquè la vida continua i el bé creat durant el projecte necessita que s'inverteixi, com una llavors, perquè pugui continuar creixent. L'esperança és una virtut, no un sentiment. Creix quan es comparteix, i això ens anima i ens enforteix. És possible que sigui el recurs més valuós que tenim.

L'òpera de realitat virtual explora nous mètodes de cocreació i posa les nostres comunitats al centre del procés de creació de l'òpera.

*Out of the Ordinary
/ As an nGnách*

Apèndixs

El projecte Traction

El projecte Traction el va iniciar un consorci de productors d'òpera, instituts de recerca, universitats i uns altres experts en art i tecnologia digital de sis països europeus. Es va desenvolupar entre el gener del 2020 i el desembre del 2022 i va tenir el suport de la Comissió Europea a través del programa de recerca i innovació Horitzó, mitjançant l'acord de subvenció núm. 870610.

Els socis de Traction van ser:

CWI (Països Baixos)
 Universitat de Ciutat de Dublín (Irlanda)
 El Gran Teatre del Liceu (Catalunya, Espanya)
 Òpera Nacional irlandesa (Irlanda)
 François Matarasso (França / Regne Unit)
 Sociedade Artística Musical dos Pousos, (Portugal)
 Universitat Autònoma de Barcelona (Catalunya, Espanya)
 Vicomtech (País Basc, Espanya)
 VRI (Irlanda)

Colofó

Co-creating Opera, Guidance from the Traction Project va ser publicat per Vicomtech el febrer del 2023 en una edició de 1.500 còpies. Es va publicar simultàniament en format digital a www.co-art.eu. © 2023 Autors i fotògrafs individuals.

Agraïments

El projecte Traction ha implicat milers de persones en la cocreació de les òperes, en la recerca, en la gestió dels projectes i en moltes altres funcions. És impossible donar-los les gràcies aquí a totes individualment, però les seves contribucions han estat d'un valor incalculable i cadascuna ha marcat la diferència en el que s'ha fet i el que s'ha après. Traction és en si mateixa una aventura enorme de cocreació i aquest fullet és fruit de tres anys de treball intens, debat i reflexió per part de moltes persones. El text l'ha escrit François Matarasso en col·laboració amb James Bingham (INO), Irene Calvis (Liceu), Paulo Lameiro (SAMP) i Mikel Zorrilla (Vicomtech).

Fotografies

Portada	Gil de Lemos, SAMP	48-49	Lea Försterling, INO
4-6	Toni Bofill, LICEU	51	INO
8	Sergi Panizo, LICEU	52	Lea Försterling, INO
11	Joaquin Damaso, SAMP	54-55	Toni Bofill, LICEU
14	Toni Bofill, LICEU	59	Gil de Lemos, SAMP
16-17	Lea Försterling, INO	63	Joaquin Damaso, SAMP
19	Gil de Lemos, SAMP	64	Gil de Lemos, SAMP
21	Toni Bofill, LICEU	66-69	Lea Försterling, INO
23	Lea Försterling, INO	73	Toni Bofill, LICEU
26-27	Gil de Lemos, SAMP	75	Lea Försterling, INO
29	INO	77	Gil de Lemos, SAMP
31	Joaquin Damaso, SAMP	79	Toni Bofill, LICEU
32	Gil de Lemos, SAMP	81-83	Gil de Lemos, SAMP
36-39	Toni Bofill, LICEU	85	Lea Försterling INO
42-43	Gil de Lemos, SAMP	Contraportad	Toni Bofill, LICEU

Notes

- 1 Giovanni di Lampedusa, *The Leopard*, traduït per Archibald Colquhoun, Londres: Vintage Books, 2007, p. 19
- 2 Ted Gioia, *Music: A Subversive History*. Nova York: Basic Books, 2019, p. 258
- 3 Clive James, *Cultural Amnesia: Notes in the Margin of My Time*, Londres: Pan Macmillan, 2007, p. 21
- 4 <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- 5 François Matarasso in *A Restless Art, How Participation Won and Why it Matters*, Londres: Calouste Gulbenkian Foundation, 2019, p. 48
- 6 Douglas Adams, *The Salmon of Doubt*, Londres: Pan Books, 2003, p. 95
- 7 Nicholas Till, *The Cambridge Companion to Opera Studies*, Cambridge University Press, 2012, p. 2
- 8 <https://www.theguardian.com/music/2015/jun/30/william-tell-nudity-and-scene-greeted-with-boos-at-royal-opera-house>
- 9 <https://www.bbc.co.uk/programmes/articles/qRVYrzgSwLW3G7ZGVP6GRW/watch-immersive-opera-the-passion-in-full>
- 10 <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/preamble>
- 11 Lynn Hunt, *Inventing Human Rights, A History*, Nova York: W.W. Norton, 2007, p. 20
- 12 Rebecca Solnit, *Hope in the Dark*, Edimburg: Canongate Books, 2016, p. 142

La diversitat social i cultural és manifesta en totes les nostres vides, la nostra alimentació, els nostres mitjans de comunicació, la nostra literatura, cada vegada més en cada generació. El món està canviant. S'ha enriquit. En aquesta època de renaixement, l'òpera, el nostre art que pretén ser universal, té la seva millor oportunitat de demostrar aquesta capacitat als que estan a la seva porta.

L'òpera és un esforç compartit. Quan es crea un espai compartit, com a principi bàsic i missió primordial, aquest valora i protegeix la diversitat. Tant amb fons públics com privats, o fins i tot sense finançament, tota òpera és cocreada. Tota òpera és òpera comunitària, la qüestió és, de quina comunitat?

